

Arkæologisk undersøgelse af boplads- og aktivitetsområder fra bondestenalder (?), yngre bronzealder/ældre jernalder og yngre jernalder.
Bygherrerapport

Jeshøjgård

NÆM j.nr. 2006:135

JESHØJGÅRD

Herlufsholm Sogn, Øster-Flakkebjerg Herred, Sorø Amt (nu Region Sjælland)

S.b. nr. 04.05.07 - ?

KUAS j.nr. 2003-2123-1120

Resumé:

Udgravningen bestod af tre adskilte udgravningsfelter, i alt ca knapt 0,4 ha. Omr.I og omr.II rummede begge massive anlægspor fra især sen 2. – 4. årh. e.Kr.. På omr. I lå et jernaldergårds-kompleks, sandsynligvis i to faser. Udover treskibede langhuse og økonomibygninger, fandtes et meget flot 15-stolpeanlæg. På omr. II lå ligeledes en jernaldergård med økonomibygninger og hegnsforløb tilknyttet et gammelt vandhul. Desuden var der et midtsulehus, hvis datering er usikker, men nok fra tidlig bondestenalder. På omr.III fandtes kogegruber, heriblandt et antal lange ”kogegruberender”, der muligvis skal henføres til 1000-500 f.Kr., samt spredte anlægspor.

Indhold:

<i>Undersøgelsens baggrund</i>	2
<i>Administrative data</i>	2
<i>Udgravningsmetode</i>	3
<i>Topografi</i>	4
<i>Udgravningens resultater</i>	4
Område I	4
Område II.....	6
Område III.....	9
<i>Sammenfatning og konklusioner</i>	9
<i>Litteraturforslag</i>	10

Undersøgelsens baggrund

Foranlediget af Næstved Kommunes projektering af et større parcelhuskvarter omkring Jeshøjgård foretog Næstved Museum henover vinteren 2006/2007 en omfattende forundersøgelse af jorderne. Der var ikke på forhånd registreret nogle sb-numre i det Kulturhistoriske Centralregister på arealet, men det kuperede landskab bød på flere topografisk oplagte lokaliteter. Forundersøgelsen afslørede massive aktivitetsspor i form af både kogegruber og bopladsrester fra flere perioder, bl.a. romersk jernalder, og ud fra søgegrøfter og udvidelser blev tre områder udvalgt til nærmere undersøgelse. Området er en direkte fortsættelse mod øst af arealet for Jeshøjgård Vest (NÆM 2006:161)

På næstvedegnen er bebyggelsen fra yngre jernalder generelt kun lidet kendt pga. intensiv dyrkning gennem århundreder. På Maglebjerg, få hundrede meter vest for Jeshøjgård, blev der for få år siden fundet en rig kvindegrav fra yngre romersk jernalder (se NÆM 2004:114), men uden at nogen samtidig bebyggelsen i nærområdet var kendt. På baggrund af dette var det af stor interesse at få belyst de massive anlægsspor på Jeshøjgård-arealerne.

Selvom vinteren huskes som en af de varmeste i nyere tid, så bød den rent faktisk også på en smule sne

Administrative data

Udgravningen blev gennemført mellem d. 28. november 2007 og d. 30. januar 2008.

Undersøgelsen blev foretaget af daglig leder og beretningsansvarlig, stud.mag. Anine Madvig Struer (AMS), assisteret af stud.mag. Pernille Rohde Sloth (PRS), BA Kim Christoffersen (KC) og stud.mag. Malene Nielsen (MN). Ansvarlig museumsinspektør var cand.mag Birgitte Borby Hansen, Næstved Museum.

Område I og II gennemført med detektor d. 29. jan. af Søren Terkelsen.

GPS-opmåling af udgravningsfelter og målesystemer blev foretaget d. 19. december af Landmålergården I/S.

Muldafrømning på område I, II og III blev foretaget d. 28. november – 5. december med en 14½ t gravemaskine på bælder, påmonteret en 1,8 m bred rabatskovl. Maskine var indlejet fra HRJ Service, Enø. Maskinfører var Rune René Petersen.

Vejret i perioden var overskyet langt det meste af tiden, dog med spredte solskinsdage. En del dage med regn og byger, primært i januar. Især på omr. II gav det problemer med dårlig dræning og mudder. Temperaturer mellem 0- +7°C; spredte nætter med frost. I begyndelsen af januar var der nogle dage med frost, sne og hård vind, hvor feltarbejdet delvist måtte indstilles. Årstidens meget lave sol, var et problem i forbindelse med afrømningen, hvor det var meget svært at se noget for både maskinfører og arkæolog.

Udgravningen blev betalt af Næstved Kommune, der havde rekvireret opgaven, jfr museumsloven. Originaldokumentation og fund befinder sig på Næstved Museum under j.nr. NÆM 2006:135.

Udgravningsmetode

Tre udgravningsfelter blev anlagt med grundlag i fundene fra forundersøgelsen; disse felter blev nummereret I-III. De udvidelser på forundersøgelsens søgegrøfter, der dannede udgangspunktet for felterne, måtte renses af på ny pga tilgroning. Omkring dem blev muldlaget fjernet til undergrunds niveau. De fremkomne oldtidsanlæg blev indridset og markeret med malerpinde. Feltfladerne blev tegnet i målestok 1:50 og profilsnit i 1:10. Fladen og udvalgte anlæg blev fotograferet med digitalt spejlreflekskamera i RAW- og JPEG-formater. Anlæggene blev nummereret A104-698 (A1-103 er fra prøvegravningen), bortset fra moderne anlæg. Fundene blev nummereret fortløbende med X-numre, X14-149 (X1-13 er fra prøvegravningen). Udgravningens grænser og udvalgte målepunkter blev indmålt med GPS. Alle anlæg blev beskrevet i fladen. Nærmere undersøgte anlæg blev gravet med spade/skovl og graveske. Bygningskonstruktioner blev benævnt ved et K-nr.

Område I + II blev gennemgået med metaldetektor, men uden fund af oldsager.

Omr. I under afrømningen – den grønne flade i forgrunden er en af de udvidelser, der havde stået åbne siden forundersøgelsen.

Der blev udtaget en række trækulsprøver, hvoraf 15 (17) er sendt til ¹⁴C-datering på Leibniz-Labor für Altersbestimmung und Isotopenforschung, Kiel. Resultaterne var endnu ikke kommet ved afslutningen af beretningsarbejdet.

Topografi

Området er beliggende nordøst for Næstved Megacenter, hhv. vest (omr. III) og øst (omr. I og II) for Jeshøjgård, til hvilken jorderne tidligere hørte. Området ved Jeshøjgård er præget af et kuperet landskab. Arealet øst for gården er domineret af den topografisk markante Jeshøj, ca 65 m.o.h., på den østligste del. Herfra falder terrænet mod nord og vest, ned mod gården; der ses en anden mindre højde nær selve gråden. Mellem de bløde bakker ses flere mindre plateauer. Vest for gården falder terrænet yderligere mod vest i et blødt, lavt kuperet landskab. Arealet her er domineret af en kunstigt anlagt sø og tilhørende beplantning. Omr. I lå op mod Jeshøj, omr. II lå lavere, men stadig højt i terrænet. Omr. III lå i en markant lavning sydvest for gården. Området er flere steder præget af høj grundvandsstand. Selve Jeshøj er kraftigt afpløjet og der er ingen spor efter en overpløjet gravhøj; højen fremstår som en naturlig grusaflejring.

Omr. I er højest i det vestlige hjørne oppe på Jeshøj, med 64 m.o.h. (koter i DVR 90, indmålt med GPS). Herfra falder terrænet op til 2m mod øst og mod syd. Omr. II er højest i den vestlige ende med 60,35m og med et fald mod øst på knapt 1½m. Omr. III, på den anden side af Jeshøjgård, ligger noget lavere end de to andre områder, omkring 45 m.o.h..

Undergrunden på de afrømmede felter var domineret af gulbrun til mørk gulbrun moræneler med pletvise mere grusede eller sandede partier og enkelte "sandlommer". Enkelte områder var mere hvidgule med meget kridt i, mest på omr. I. Dele af omr. I og II var stærkt stenede, visse steder så meget, at det var til gene for såvel afrømning som undersøgelse, mens hele omr. III var meget stærkt stenet. Det var en blanding af marksten af bjergart og flintknolde samt en del store kampesten. Flere steder på omr. I og II var pletter med "gammel muld" mellem undergrunden og det moderne muldlag; på omr. II var det større flader. Der kunne iagttages forhistoriske anlæg både under og nedgravet igennem denne muld.

Muldlagets tykkelse varierede på arealet. På omr. I varierede den fra 20cm op til ½ m, tyndest op mod toppen af Jeshøj. På omr. II lå muldtykkelse mellem 25-70 cm, det meste ca. 35-50 cm og tykkest i over vådbundsaflejringen mod nordøst. På omr. III var muldlaget meget tyndt, blot 20-30 cm og der var massive, dybe pløjespor ned i undergrunden over det meste af feltet. Også på omr. I og II kunne iagttages pløjespor i undergrunden, men ikke i så voldsom grad.

Udgravningens resultater

Der blev undersøgt i alt knapt 0,4 ha.

Område I

Der blev registreret i alt 313 oldtidsanlæg på feltet, hvoraf 130 anlæg blev undersøgt nærmere. Blandt de mange anlæg kunne der udskilles ni bygningskonstruktioner spredt over hele feltet: Fire treskibede langhuse (K6, K8, K9 og K10), et "udhus" (K13), et 15-stolpeanlæg (K1) og tre 4-stolpeanlæg (K7, K11 og K12).

Bygningskonstruktioner

K1

En rektangulær og meget velbygget lade-/magasinbygning på 6x4,5m, med gulv hævet over jorden. Bygningen en sat på 15 jordgravede stolper, placeret i tre rækker á fem stolper, samt to ekstra, der har understøttet et gulv hævet over jordniveau.

K1 – en ladebygning på stolper, stolpehullerne markeret på fladen før undersøgelse

K6

Huset er et treskibet langhus med fire, evt fem, sæt tagbærende stolper og trapezformet til let konvekst grundplan. Der er ikke bevaret noget af vægkonstruktionen, så husets egentlige størrelse kendes ikke, men det har været omtrent 17 m langt (20, hvis der har været fem stolpesæt). Udfra husets form kan det dateres til 2.-3. årh. e.Kr.

K7

En 1,9x2,4m stor, let trapezformet lade-/magasinbygning med hævet gulv, sat på fire stolper.

K8

Et treskibet langhus, med fire sæt tagbærende stolper og svagt trapezformet grundplan. Der er ikke bevaret noget af vægkonstruktionen, men husets har været omtrent 20m langt.

Udfra husets form kan det dateres til 2.-3. årh. e.Kr. Denne datering støttes af keramik fundet i stolpehullerne. Desuden er en trækulsprøve fra et af stolpehullerne sendt til ¹⁴C datering.

K9

Et treskibet langhus med fire sæt tagbærende stolper, placeret på parallelle rækker. Der er ikke bevaret noget af vægkonstruktionen. Huset er ikke så stort som de andre langhuse på feltet, omtrent 12 m langt, og har nok snarere været en økonomibygning end et beboelseshus. Huset er blevet revet ned og de tagbærende stolper gravet op igen.

K10

Et meget massivt bygget treskibet langhus med fire til seks sæt tagbærende stolper og en konveks grundplan. Huset har to byggefaser. Første fase har fire stolpesæt (sæt 1, 2, 3 og 5, talt fra vestenden) og huset har været omtrent 23m langt. Senere er det så blevet udvidet mod øst (stolpesæt 4 og 6) med endnu et fag til ca 27 m længde. At der ikke blot er sat ét ekstra stolpesæt skyldes ønsket om at beholde den jævne krumning af væggene. Husets form daterer det til 3.-4. årh. e.Kr.

K11

En 2,4x3m stor, let trapezformet lade-/magasinbygning med hævet gulv, sat på fire stolper.

K12

En 2,2x2,45m stor, rektangulær lade-/magasinbygning med hævet gulv, sat på fire stolper.

K13

En økonomibygning med to sæt tagbærende stolper og et rektangulært grundplan. Der er ikke bevaret noget af vægkonstruktionen, men bygningen må formodes at have været treskibet og været omtrent 8-9x5 m. I flere af stolpehullerne lå der keramik og knogle, sandsynligvis fra nedrivningen af bygningen. Keramikken stammer fra 2.-3. årh. e.Kr.

”Bananformede anlæg”

I alt 4 sæt anlæg på både omr. I og II er samlet under denne overskrift. Anlæggene hører sammen i par og kan i fladen bedst beskrives som grøfter, der sammen danner en ellipseform, der er åben i begge ender. Funktionen af grøfterne, der i profil gerne er hhv. dyb og flad, er ukendt, men keramikfund fra et af dem, daterer dem til samme periode som bebyggelsen. Desuden er en trækulsprøve sendt til ¹⁴C-datering.

Gruber og kogegruber

Et udvalg af gruberne på feltet blev undersøgt udfra formodningen om, at de hører sammen med bygningerne som en del af gården inventar. Grubernes fyld bestod af helt nedbrudt organisk materiale, men med meget få oldsager bevaret. Udover lidt keramik og knoglemateriale, lå der i en af gruberne en lille jernkniv.

Et antal såkaldte kogegrube, gruber med brændte sten og trækul, lå spredt rundt på feltet, med en lettere koncentration i den nordlige (NNV) del. Her kunne der, især under afrømningen mens fladen var ”frisk”, iagttages et større areal, omtrent 10x10m, med spættet trækulssodning af undergrunden efter en mængde tætliggende, næsten bortpløjede, kogegruber.

Område II

Der blev registreret i alt 212 oldtidsanlæg på feltet, hvoraf 94 anlæg undersøgt nærmere. Blandt de mange anlæg kunne der udskilles fire bygningskonstruktioner, alle beliggende i den vestlige halvdel af feltet: Et treskibet langhus (K2), et midtsulehus (K3) samt to 4-stolpeanlæg (K4 og K5).

Bygningskonstruktioner

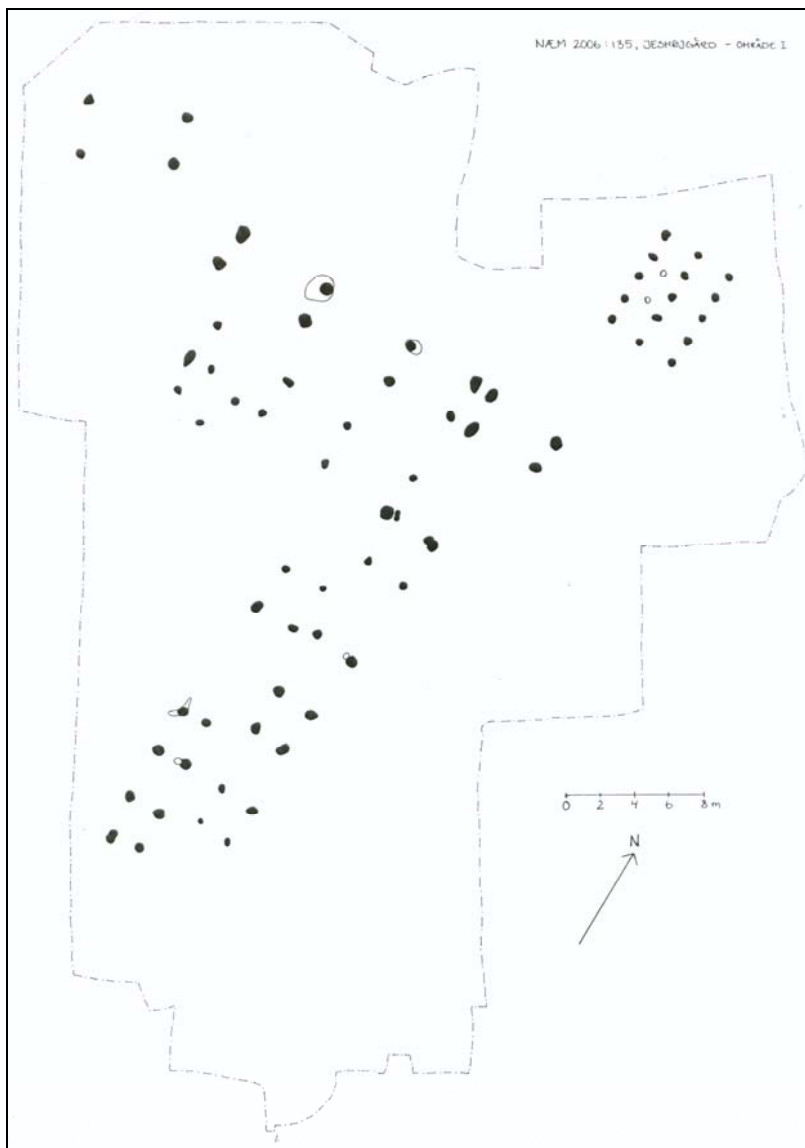
K2

Et massivt bygget treskibet langhus med fire sæt tagbærende stolper og et konvekst grundplan. Der er ikke bevaret noget af vægkonstruktionen, men huset har været omtrent 17m langt.

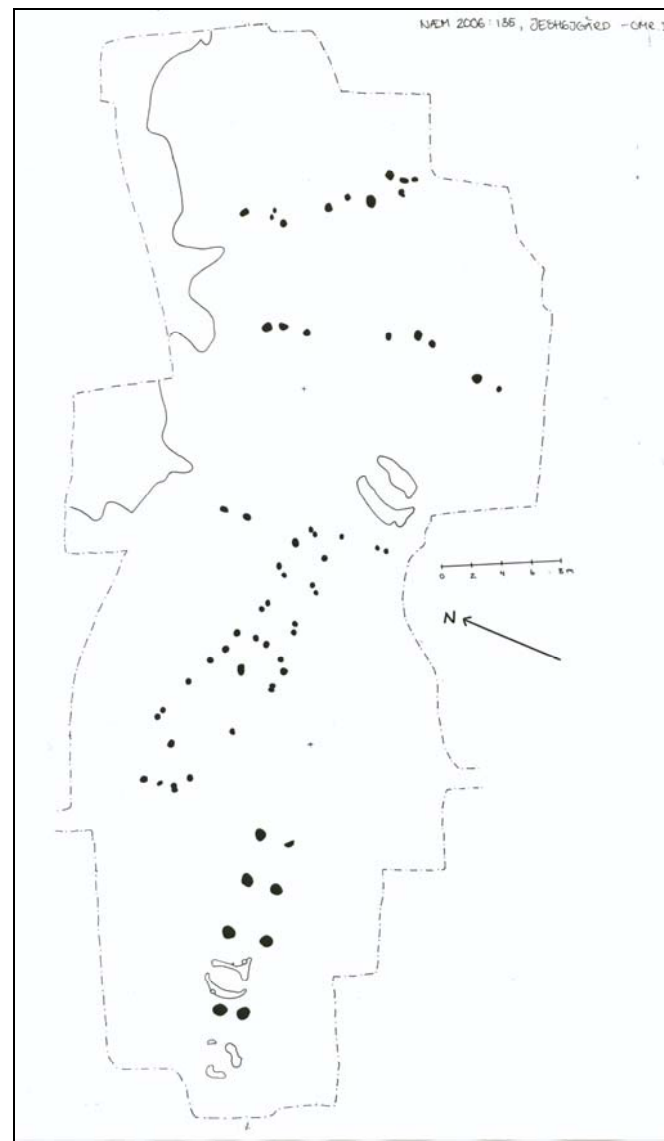
I et af stolpehullerne lå en halv karside af et forrådskar; om det er endt der ved nedrivningen af huset eller placeret der som et husoffer ved opførelsen, kan ikke siges. Husets form kan dateres til 3.-4. årh. e.Kr. Desuden er der sendt trækulsprøver fra to af stolpehullerne til ¹⁴C-datering.

K3

Huset er en midtsulebygning, dvs. en konstruktion med én række tagbærende stolper til forskel fra de treskibede huse, der har to stolperækker inden i huset til at bære tagkonstruktionen. Bygningen er ca 12m lang og godt 4½m bred, har let afrundede gavle og lige sider. Væggen, der er delvist

Rentegnet plan over omr. I med fundne bygningskonstruktioner

Rentegnet plan over omr. II med fundne bygningskonstruktioner

bevaret, er konstrueret af nedgravede stolper, der sandsynligvis har båret en lerklinet væg. Der er to tagbærende stolper, men det er muligt, at der oprindeligt har været tre.

Bygningen kan ikke dateres sikkert. Udfra formen på huset og nogle flintfund omkring det, er det oplagt at henføre det til den tidlige del af bondestenalderen. Der er dog også fundet lignende huse på bopladser fra jernalderen enkelte andre steder.

K4

En 1,9x2,65m stor, trapezformet lade-/magasinbygning med hævet gulv, sat på fire stolper.

K5

En 2,45x2,65m stor, lade-/magasinbygning med hævet gulv. Huset er sat på seks stolper med dobbelte stolper på den ene langside.

Hegnsforløb og vandhul

I det nordøstlige hjørne af feltet er resterne af et tidligere vandhul; at stedet stadig er meget fugtigt vidner adskillige gennemgående drænrør om. Ned mod det løber tre hegnsforløb. De to østligste leder direkte ned mod vandhullet som en tragt og tolkes som kreaturhegn, mens det vestligste snarere er en del af indhegningen af selve jernaldergården.

"Bananformede anlæg"

Se under samme overskrift under omr. I.

Gruber og kogegruber

Som på omr. I blev et udvalg af gruberne omkring og mellem de forskellige bygninger undersøgt, for at få mere information om gårdskomplekset. Men også ligesom på omr. I var resultaterne magre, trods organisk fyld var der meget få fund i dem, keramik såvel som knoglemateriale eller andet. Enkelte kogegrube lå spredt på feltet. En enkelt langstrakt kogegrube lignede anlæggene på omr. III (ses nedenfor). Et par andre kogegruber var af afrundet rektangulær form og relativt fladbundede. Studier fra Fyn tyder på, at denne form skal henføres til den ældre jernalder (indtil 400 e.Kr.).

De lange kogegruberender på område III

Kogegruberenderne var tæt pakket med brændte sten.

Område III

Feltet indeholdt i alt 36 oldtidsanlæg, hvoraf de 13 var kogegruber, resten stolpehuller og gruber, der alle lå på den nyafrømmede del af feltet. Der kunne ikke udskilles nogen konstruktioner blandt anlæggene. Hele feltet bar præg af en meget kraftig nedpløjning.

Udover pløjesor i undergrunden kunne der i kogegruberne ses muldede partier med regelmæssig afstand, hvor ploven har ramt og løsnet stenene. Alle kogegruber samt to gruber blev undersøgt nærmere.

Feltet var domineret af kogegruber. Særligt interessant var en samling af aflange ”kogegruberender”, op til godt 4 m lange og omkring en meter brede; en form, der ikke er så almindelig for kogegruber. De fire af dem lå med regelmæssig afstand og samme retning og giver indtryk af, at anlæggene kan have været brugt samtidig.

Aktiviteterne kan ikke dateres præcist, men paralleller tyder på, at kogegruberenderne er fra yngre bronzealder, dvs ca 1000-500 f.Kr. Flere trækulsprøver er sendt til ¹⁴C datering.

Udover kogegruberne blev kun to større gruber undersøgt, men ingen af dem indeholdt nogen fund.

Sammenfatning og konklusioner

De bopladslevn, som blev fundet i udgravningen, stammer fra yngre romersk jernalder, 2.- 4. årh. e.Kr.

Område I rummer et gårdskompleks i sandsynligvis to hovedfaser. En ældre fase med K8, K13, K9 og K11. Den afløses så af en yngre fase med K10, K6 og K12. Det er uvist om K1 hører til den ældre eller yngre fase, men det synes rimeligt at kæde den meget flot konstruerede bygning sammen med den yngre fase med det forlængede, massive hus K10. Ligeledes kan K7 potentielt høre til begge faser

Økonomibygninger af type som 4-stolpeanlæggene er i brug fra jernalderens begyndelse og ind i historisk tid og kan derfor ikke dateres nærmere. Her på felterne er der dog intet, der tyder på, at de ikke skulle være samtidige med resten af bygningerne. De små økonomibygninger kaldes ofte for ”staklader” og tolkes ud fra historiske paralleller som lade-/magasinbygninger, der i reglen har haft hævet gulv. Der kendes varianter både med og uden tag og vægge, ligesom antallet af jordgravede stolper kan være fra fire og opefter. 15-stolpebygningen, K1, hører også til samme bygningstype. På område II er der kun én overordnet fase af jernalderbeboelse: Et gårdskompleks bestående af et treskibet langhus og en lille 4-stolpe-ladebygning, der på et tidspunkt er blevet skiftet ud. Gården har været i al fald delvist indhegnet og har med hegn også organiseret brugen af det nærliggende vandhul.

Midtsulehuset kan både stamme fra den tidlige bondestenalder og fra jernalderen, men den første datering er mest sandsynlig.

Alle de treskibede langhuse kan ud fra deres specifikke form placeres i perioden sen 2.-4. årh. e.Kr., i den såkaldte romerske jernalder. Denne datering understøttes af de keramikfund, der er gjort på felterne. Det er uvist om gårdene på hhv. omr. I og II har været beboet samtidig eller afløser hinanden; gården på omr. II kunne måske være en smule yngre end den seneste fase på omr. I. Begge gårde er enkeltgårdsbebyggelser og ikke en del af en landsby. Der er gjort fund af lignende gårde på lokaliteten Jeshøjgård Vest (NÆM 2006:135) lige vest for. Sammen viser de et billede af gårde, der ikke er en del af det, vi traditionelt opfatter som en landsby med en klynge tætliggende gårde, men som stadig ligger nær nok hinanden til at have haft et samarbejde og et socialt fællesskab.

Område III er domineret af kogegruberne. Den nyeste forskning omkring denne anlægsgruppe viser, at de i har indgået i mere rituelle, kultiske og/eller sociale, aktiviteter over en lang periode fra ca 1000 f. Kr. – 500 e.Kr.. Og de lange ”kogegruberender” kan heller ikke undgå at få et billede af et større socialt arrangement op på nethinden. Lignende fund foreslår en datering til bronzealderen, altså i den tidlige del af kogegrubefænomenets historie, men først ¹⁴C-dateringerne kan vise, om det også er tilfældet her og om alle anlæggene er samtidige.

24.04.08

Anine Madvig Struer
stud.mag.

Litteraturforslag

Jensen, Jørgen 2002-2004. *Danmarks Oldtid*. Bind 2-4. Gyldendal: København.

Bilag

- Luftfoto med angivelse af GPS-indmålte felter:

omr.I = søgefelt 8, omr.II = søgefelt 7, omr. III = søgefelt 6

- Rentegnede oversigtsplaner af over omr.I og omr.II med huskonstruktioner (OBS: ikke alle registrerede oldtidsanlæg er med på planerne)